

Návaznost penitenciární a postpenitenciární péče o odsouzené uživatele drog

(informace o výsledcích výzkumu IKSP pro členy RVPPK)

Praha, 20. 11. 2025

Řešitelé: **JUDr. Petr Zeman, Ph.D.** (odpovědný řešitel)
PhDr. Šárka Blatníková, Mgr. Kateřina Grohmannová (externistka – NMS ÚV ČR), Mgr. Tomáš Koňák (externista – GŘ VS ČR)

Odborná spolupráce: PhDr. Martina Novopacká, Ph.D.

Původ výzkumu

Tento materiál shrnuje výsledky empirického výzkumu Institutu pro kriminologii a sociální prevenci (IKSP), který se zabýval problematikou penitenciární a postpenitenciární péče o odsouzené uživatele drog¹ ve výkonu trestu odnětí svobody a po propuštění. Výzkumný úkol byl součástí Střednědobého plánu výzkumné činnosti IKSP na období 2020–2023².

Navazoval na dřívější výzkum IKSP, zaměřený na zacházení s odsouzenými uživateli drog ve vězení, dokončený v roce 2019 (dále též „Výzkum IKSP 2019“), který se především zabýval účinností terapeutických programů na tzv. specializovaných oddílech věznic pro vězněné intenzivní uživatele drog, a to oddílech specializovaných pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním návykových látek (dále též „specializované oddíly pro dobrovolnou léčbu“ či „SpO“), a oddílech specializovaných pro výkon ochranného léčení protitoxikomanického (dále též „specializované oddíly pro ochranné léčení“ či „SpOOL“).³ Výzkum IKSP 2019 hodnotil účinnost terapeutických programů v souladu s deklarovanými cíli zacházení s odsouzenými na specializovaných oddílech věznic z hlediska (1) vývoje kriminogenních postojů účastníků programu, a (2) míry jejich následné kriminální recidivy. Vývoj kriminogenních postojů byl měřen pomocí administrace psychodiagnostického nástroje Inventář kriminálních stylů myšlení PICTS-cz⁴, zjištění o míře následné kriminální recidivy vycházela z údajů o pravomocných odsouzeních z rejstříku trestů. Pro obě tyto části výzkumu byly sestaven výzkumný soubor z účastníků programu („VS“) a dvě kontrolní skupiny odsouzených, kteří v programu zařazení nebyli, lišící se vzorcem užívání drog podle vězeňské databáze SARPO, a to kontrolní skupina odsouzených, jejichž vzorec užívání drog byl srovnatelný s účastníky programu (tj. intenzivní uživatelé drog, „KSA“), a kontrolní skupina odsouzených, kteří drogy neužívali vůbec či pouze příležitostně („KSB“).

---

¹ Drogami se zde míní tzv. nelegální drogy, tedy omamné či psychotropní látky, uvedené v přílohách 1 – 7 nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek, v platném znění.

² Schválen rozhodnutím náměstkyně ministryně spravedlnosti pro řízení sekce dohledu a justice, č. j. MSP-132/2019-OAPO-SP_I/2, ze dne 10. prosince 2019.

³ Hlavní výsledky tohoto výzkumu shrnuje kniha Zeman, P. a kol. (2019). *Uživatelé drog ve vězení – hodnocení účinnosti terapeutických programů*. Praha: IKSP.

⁴ Blatníková, Š., Faridová, P., & Vranka, M. (2016). *Kriminální styly myšlení: Inventář PICTS-cz*. Praha: IKSP.

Výsledky Výzkumu 2019 ukázaly, že odsouzení z VS při vstupu do programu vykazovali poměrně vysokou úroveň kriminálního myšlení, a to ve všech hodnocených škálách inventáře PICTS-cz. Profil jejich kriminální kognice se podobal tomu, jaký byl zjištěn u vězňů intenzivních uživatelů drog, kteří se programu neúčastnili. Naproti tomu úroveň kriminálního myšlení odsouzených, kteří drogy neužívají vůbec či jen příležitostně, byla ve srovnání s výzkumným souborem a kontrolní skupinou intenzivních uživatelů zřetelně nižší. Během účasti v programu prodělal výzkumný soubor výrazné pozitivní změny ve smyslu statisticky i věcně významného snížení úrovně kriminální kognice. Jinými slovy, během účasti v programu se myšlení a postoje odsouzených celkově upravily tak, že při jejich odchodu ze specializovaného oddílu podporovaly pokračování v trestné činnosti podstatně méně, než v jakém stavu byly při vstupu do programu. U kontrolní skupiny intenzivních uživatelů drog naproti tomu došlo za srovnatelnou dobu ve všech hodnocených škálách nástroje PICTS-cz ke zvýšení (tj. zhoršení) úrovně kriminální kognice, u kontrolní skupiny neuzivatelů či příležitostných uživatelů se kriminální myšlení „zhoršilo“ ve většině škál. Dosažené výsledky odsouzených z kontrolních skupin byly ve většině případů statisticky významně horší než u výzkumného souboru.

Výsledky měření následné kriminální recidivy byly ovšem podstatně méně slibné. Z absolventů terapeutického programu (výzkumný soubor) bylo během prvního roku po propuštění z výkonu trestu znovu odsouzeno 40 %, během dvou let po propuštění necelých 60 %, a za celé sledované období (3-4 roky po propuštění) 70 %. Výsledky kontrolní skupiny intenzivních uživatelů byly sice ještě horší (do 1 roku recidivovalo 44 %, do 2 let 65 % a do konce sledovaného období 79 %), ale výsledky kontrolní skupiny neuzivatelů či příležitostných uživatelů byly zřetelně lepší (30 %, 48 %, 62 %), byť rozdíly mezi jednotlivými skupinami nebyly statisticky významné.

Je třeba upozornit, že v obou těchto částech výzkumu se nejednalo o tytéž odsouzené. U měření kriminogenních postojů se jednalo o odsouzené, kteří v době výzkumu (2016-2017) zahájili terapeutický program (u výzkumného souboru), resp. byli v běžném výkonu trestu (u kontrolních skupiny). U měření následné kriminální recidivy byly údaje z důvodu nutnosti časového odstupu od propuštění zjišťovány u odsouzených (z výzkumného souboru i kontrolních skupin), propuštěných v průběhu roku 2014.

Poznatky z dalších částí výzkumu naznačovaly, že kritickým bodem, kdy se obvykle začínají jednoznačně pozitivní účinky programu u jeho účastníků vytrácet, je návrat ze specializovaného oddílu do standardního výkonu trestu a/nebo propuštění z výkonu trestu, a to konkrétně v případech, kdy chybí navazující adiktologická služba/péče pro odsouzeného, která by mu pomohla si nabyté dovednosti a motivaci k životu mimo drogovou a kriminální scénu udržet i mimo specifické prostředí specializovaného oddílu. Z toho důvodu bylo rozhodnuto o realizaci navazujícího výzkumu, který by se zaměřil na tento aspekt, a o kterém je předkládaný materiál.

Předmět, cíl, metodologie a podoba výzkumu

Předmětem výzkumu byly protidrogové/adiktologické služby pro odsouzené uživatele drog ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS) a po propuštění z výkonu trestu, a to konkrétně podoba těchto služeb, jejich dostupnost, fungování a návaznost ve smyslu kontinuální práce s vězňůmi a následně propuštěnými uživateli drog. Hlavním cílem výzkumu bylo zmapovat protidrogové/adiktologické služby pro uživatele drog ve VTOS a po propuštění z výkonu trestu, a zhodnotit jejich návaznost ve smyslu možnosti a efektivity kontinuální práce s vězňůmi a

následně propuštěnými uživateli drog, a to z perspektivy (a) snižování pravděpodobnosti kriminální recidivy uživatelů po propuštění z VTOS, včetně oslabení jejich kriminogenních postojů, a (b) zvyšování pravděpodobnosti jejich abstinence či přechodu na méně rizikový vzorec užívání drog. Vedlejšími cíli bylo získat nové kriminologické poznatky o populaci odsouzených uživatelů drog, popsat právní rámec poskytování protidrogových/adiktologických služeb odsouzeným uživatelům drog ve VTOS a po propuštění z výkonu trestu, posoudit možnosti systematického vyhodnocování účinnosti protidrogových/adiktologických služeb, poskytovaných odsouzeným uživatelům drog během VTOS a po propuštění na svobodu, a na základě výsledků výzkumu formulovat doporučení pro penitenciární a postpenitenciární praxi v této oblasti v České republice.

Metodologie výzkumu zahrnovala standardní metody a techniky kriminologického výzkumu, kvalitativní i kvantitativní postupy. Použity byly zejména obsahová analýza dokumentů (odborná literatura, právní úprava, oficiální dokumenty, statistické údaje, anonymizované údaje o pravomocných odsouzeních z rejstříku trestů), administrace psychodiagnostického nástroje PICTS-cz, polostrukturované rozhovory s vybranými pracovníky specializovaných oddílů věznic, s pracovníky adiktologických služeb pro propuštěné uživatele drog na svobodě a s účastníky terapeutického programu na specializovaných oddílech věznic, statistické metody a techniky.

K zajištění bližšího pohledu na vztah absolvování programu a následné kriminální recidivy byla zjišťována kriminální recidiva odsouzených z výzkumného souboru z Výzkumu IKSP 2019 po jejich propuštění z výkonu trestu. Tím byl odstraněn dílčí nedostatek předchozího výzkumu, tedy byla získána možnost spojit účinky programu na kriminogenní postoje jeho účastníků (získané během Výzkumu IKSP 2019) s údaji o následné kriminální recidivě těchto odsouzených po jejich propuštění. Polostrukturované rozhovory s pracovníky specializovaných oddílů věznic a s pracovníky adiktologických služeb pro uživatele drog na svobodě byly zaměřeny na identifikaci hlavních potřeb a překážek v oblasti návaznosti adiktologické péče o odsouzené ve výkonu trestu a po propuštění – aspekty jako vzájemná spolupráce věznic s poskytovateli adiktologických služeb na svobodě, situace při přechodu odsouzeného z výkonu trestu na svobodu, individualizace terapeutických přístupů, administrativní zátěž, role rodiny a blízkého okolí odsouzeného či kvalifikace odborného personálu. Polostrukturované s odsouzenými, kteří byli v rámci Výzkumu IKSP 2019 účastníky terapeutického programu, a v době probíhajícího navazujícího výzkumu byli opět ve VTOS, se zaměřily na subjektivní vnímání těchto odsouzených ohledně faktorů, které přispěly k jejich „selhání“, tedy kriminální recidivě po propuštění na svobodu, role případného návratu k užívání drog, či možností získání navazující adiktologické péče po propuštění a hlavních překážek takové návaznosti. U odsouzených, kteří nastoupili v době navazujícího výzkumu do programu na specializovaném oddíle (rok 2022) byla provedena administrace nástroje PICTS-cz na zjišťování kriminogenních postojů, a to podle adaptovaného designu z Výzkumu IKSP 2019, včetně zapojení dvou kontrolních skupin.

Hlavní zjištění

Odborníci, zabývající se poskytováním adiktologických služeb pro uživatele drog ve věznicích a po propuštění na svobodu, se vyjadřovali k návaznosti penitenciární a postpenitenciární péče

o tuto skupinu odsouzených, a jejím hlavním překážkám. Obě skupiny se shodly, že návaznost uvedené péče je nedostatečná, resp. nedaří se ji zajistit, a to z řady důvodů. Podle odborného personálu specializovaných oddílů věznic mezi hlavní překážky bezpečného přechodu odsouzeného na svobodu z hlediska prevence návratu k drogové a/nebo kriminální kariéře patří nedostatek a fluktuace odborného personálu věznic, nemožnost zajištění podpory ze strany externích subjektů při přechodu na svobodu (nedostatek kapacit na straně poskytovatelů adiktologických služeb na svobodě – „PAS“), neochota ze strany některých PAS přebírat do péče propuštěné uživatele, nedostatečná práce s rodinou odsouzeného (rodina nebývá zapojena do procesu přípravy na propuštění), nedostatečná možnost individuální práce s uživatelem ve VTOS, či vysoká administrativní zátěž odborného personálu. Podle pracovníků PAS se jedná hlavně o nedostatky v procesu sociální stabilizace propuštěného (bydlení, práce, nastavení denního režimu), rizika návratu do původního prostředí, někdy pouze formální plnění podmínek služby ze strany propuštěného z důvodu obav z návratu do VTOS, personální a finanční situaci PAS, nedostatečnou kapacitu „přechodových“ služeb – domy na půl cesty, doléčovací centra, či absenci specializovaného vzdělávání pro pracovníky PAS.

Odsouzení, kteří úspěšně absolvovali program ve specializovaném oddíle, a přesto se v horizontu několika let vrátili do výkonu trestu, mezi hlavními faktory, proč k tomu došlo, zmiňovali vliv svého přesvědčení o schopnosti zvládnout přechod na svobodu a jeho konfrontaci s realitou (zejm. stresové situace), rozdílné zkušenosti s PAS – od velmi užitečné a praktické podpory až po zcela formální přístup (mj. déleodobější a intenzivnější programy vnímají jako účinnější), či nevyhledání návazné péče jako důsledek přesvědčení o tom, že kvalitní rodinné zázemí jedince „ochrání“. Přiznávali, že návrat k drogové kariéře po propuštění byl zjevným spouštěčem kriminální recidivy – jako důvodu návratu k drogám uváděli nudu, návrat do předchozího sociálního prostředí, či emoční šoky (úmrť v rodině).

Výsledky analýzy následné kriminální recidivy u odsouzených, kteří se účastnili terapeutického programu v době Výzkumu IKSP 2019, byly podstatně příznivější než u těch z předchozího výzkumu, kteří byli propuštěni již v r. 2014. Z absolventů programu, kteří se účastnili Výzkumu IKSP 2019, bylo do 1 roku po propuštění znovu odsouzeno 20 % a do 2 let 37 % (oproti 40 %, resp. 60 % z předchozího výzkumu).

Měření vývoje kriminogenních postojů u účastníků programu v letech 2002 a 2023 neprokázalo tak výrazné zlepšení, jako v předchozím výzkumu, a to ani ve srovnání s kontrolními skupinami. V posunu kriminogenních postojů ve sledovaném období nebyly mezi výzkumným souborem účastníků programu a kontrolními skupinami zjištěny statisticky významné rozdíly.

Závěr

Vliv snižování kriminální kognice, kriminogenních postojů a vzorců chování na snižování pravděpodobnosti kriminální recidivy odsouzených byl výzkumem potvrzen v různých zemích. Zásadní ovšem je zajistit také udržitelnost pozitivních změn, ke kterým v této oblasti u odsouzených dochází během příslušných terapeutických programů. V případě odsouzených uživatelů drog se jedná o adiktologicky zaměřené programy, které se zaměřují zejména na kriminogenní/rizikový faktor závislostního chování. V ČR bohužel provázaný systém penitenciární a postpenitenciární péče o odsouzené uživatele drog nefunguje, a tato návaznost je spíše závislá na osobní iniciativě odborných pracovníků na obou stranách vězeňských zdí.

Poznatky z navazujícího výzkumu jsou limitovány skutečností, že jak pobyt odsouzených na specializovaných oddílech, tak období, za které byly zjišťovány údaje o kriminální recidivě, spadaly do doby covidové, kdy protipandemická opatření na jedné straně velmi komplikovala práci (nejen) odborného personálu věznic, ale na druhé straně také bezesporu přispěla k obecnému výraznému poklesu kriminality. Proto by bylo vhodné, aby se podobné analýzy prováděly opakovaně v různých obdobích, přičemž jedním z účelů obou výzkumů bylo najít způsob, jak je provádět s co nejmenšími nároky na kapacity personálu zapojených organizací.